

Date: 27th December-2025

**BOLALARNING AQLIY RIVOJLANISHI UCHUN MATEMATIKA
DARSLARIDA INNOVATSION O'YINLARNI TASHKIL QILISH**

Turayeva Gulzoda Do'stqobilovna

Ochilova Dildora Suvanovna

Gulmurodova Maxliyo Omon qizi

Qashqadaryo viloyati G'uzor tumani 14-umumiy o'rta ta'lim maktabi
boshlang'ich sinf o'qituvchilari

Annotatsiya: Mazkur maqolada matematika darslarida innovatsion o'yin texnologiyalaridan foydalanish orqali bolalarning aqliy rivojlanishini ta'minlash masalalari ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan yoritilgan. Unda innovatsion o'yinlarning mazmuni, turlari va ularni ta'lim jarayoniga joriy etishning metodik asoslari tahlil qilingan. Shuningdek, o'yin faoliyati orqali o'quvchilarning mantiqiy tafakkuri, mustaqil fikrlashi, ijodiy yondashuvi hamda bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshirish imkoniyatlari ochib berilgan. Tadqiqot natijalari matematika darslarida innovatsion o'yinlardan samarali foydalanish ta'lim sifatini oshirish va o'quvchilarning intellektual salohiyatini rivojlantirishga xizmat qilishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: aqliy rivojlanish, matematika darslari, innovatsion o'yinlar, didaktik o'yinlar, interfaol metodlar, mantiqiy tafakkur, boshlang'ich ta'lim, ta'lim samaradorligi.

Kirish

Hozirgi davrda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi — bilimlarni shunchaki o'zlashtiradigan emas, balki mustaqil fikrlay oladigan, muammolarni tahlil qila oladigan va o'z bilimini amaliy faoliyatda qo'llay biladigan shaxsni shakllantirishdan iboratdir. Ushbu jarayonda bolalarning aqliy rivojlanishini ta'minlash muhim pedagogik vazifalardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning intellektual salohiyati shakllanib, keyingi ta'lim bosqichlari uchun mustahkam poydevor yaratiladi.

Bolalarning aqliy rivojlanishida matematika fani alohida o'rin tutadi. Matematika darslari orqali o'quvchilarda mantiqiy fikrlash, tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, xulosa chiqarish kabi aqliy faoliyat turlari rivojlanadi. Shu bilan birga, matematik tushunchalar o'quvchilarning diqqatini jamlash, xotirasini mustahkamlash va tafakkur tezligini oshirishga xizmat qiladi. Biroq matematika fanining murakkabligi ayrim o'quvchilarda darsga nisbatan qiziqishning pasayishiga olib kelishi mumkin. Bu esa ta'lim jarayonida yangi, samarali va o'quvchini faol ishtirok etishga undovchi metodlarni qo'llashni talab etadi.

Zamonaviy pedagogika tajribasi shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayoniga innovatsion yondashuvlarni joriy etish o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartiradi. Xususan, matematika darslarida innovatsion o'yinlarni tashkil etish bolalarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos kelgan holda bilimlarni qiziqarli,

Date: 27th December-2025

tushunarli va samarali tarzda o'zlashtirish imkonini yaratadi. O'yin faoliyati orqali o'quvchi o'zini erkin tutadi, xatolardan qo'rqmaydi va o'z bilimini namoyon etishga intiladi.

Innovatsion o'yinlar nafaqat bilimlarni mustahkamlash, balki o'quvchilarning ijodiy fikrlashini, mantiqiy mushohadasini va muammoni mustaqil hal etish qobiliyatini rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. O'yin jarayonida bolalar faol ishtirok etib, jamoada ishlash, fikr almashish va o'z qarorini asoslash ko'nikmalarini egallaydi. Bu esa ularning ijtimoiy va intellektual rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, matematika darslarida innovatsion o'yinlarni tizimli va maqsadli tashkil etish masalasi bugungi kunda dolzarb pedagogik muammo sifatida qaralmoqda.

Asosiy qism

Bolalarning aqliy rivojlanishida matematika ta'limining o'rni va ahamiyati.

Bolalarning aqliy rivojlanishi ularning bilimlarni anglash, tahlil qilish, mantiqiy xulosalar chiqarish va muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish qobiliyatlari bilan chambarchas bog'liqdir. Boshlang'ich sinf davrida ushbu qobiliyatlarning shakllanishi keyingi ta'lim bosqichlarida o'quvchining muvaffaqiyatli o'qishiga zamin yaratadi. Shu jihatdan matematika fani bolalarda intellektual salohiyatni rivojlantiruvchi yetakchi fanlardan biri hisoblanadi.

Matematika mashg'ulotlari orqali o'quvchilarda sonlar va amallar o'rtasidagi bog'lanishlarni anglash, mantiqiy izchillikni saqlagan holda fikr yuritish, muammoni bosqichma-bosqich hal qilish ko'nikmalari shakllanadi. Mazkur jarayonda o'quvchi nafaqat nazariy bilimlarni o'zlashtiradi, balki ularni real hayotiy vaziyatlarda qo'llashni ham o'rganadi. Shu bois matematika ta'limini faqat an'anaviy tushuntirish va mashq bajarish bilan cheklab qo'yish ta'lim samaradorligini pasaytirishi mumkin.

Innovatsion o'yinlarning mohiyati va ularning didaktik imkoniyatlari.

Innovatsion o'yinlar zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilib, o'quvchini ta'lim jarayonining markaziga qo'yadi. Bunday o'yinlar darsda faol ishtirok etish, mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvni rag'batlantiradi. Innovatsion o'yinlar an'anaviy didaktik o'yinlardan farqli ravishda, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, interfaol metodlar hamda muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilishi bilan ajralib turadi.

Innovatsion o'yinlarning didaktik imkoniyatlari quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- bilimlarni ongli va mustahkam o'zlashtirishga yordam berishi;
- o'quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirishi;
- dars jarayonida yuqori motivatsiyani ta'minlashi;
- o'quvchilarning individual qobiliyatlarini namoyon etishiga sharoit yaratishi.

Matematika darslarida qo'llaniladigan innovatsion o'yin turlari. Boshlang'ich sinf matematika darslarida innovatsion o'yinlarni turli shakllarda tashkil etish mumkin. Jumladan, **didaktik o'yinlar** orqali sonlar ustida amallarni bajarish, taqqoslash va guruhlash ko'nikmalari shakllantiriladi. **Mantiqiy o'yinlar** esa o'quvchilarning fikrlash tezligi va aniqligini oshiradi. Shuningdek, **rolli o'yinlar** orqali matematik masalalar hayotiy vaziyatlar bilan bog'lab o'rganiladi. Masalan, "Do'kon" yoki "Sayohat" kabi

Date: 27th December-2025

o'yinlar yordamida hisob-kitoblarni bajarish o'quvchilar uchun qiziqarli jarayonga aylanadi. **Axborot texnologiyalariga asoslangan o'yinlar** esa interaktiv doskalar, taqdimotlar va raqamli platformalar orqali amalga oshirilib, darsning samaradorligini oshiradi.

Innovatsion o'yinlarni tashkil etishning metodik asoslari. Innovatsion o'yinlarni samarali tashkil etish uchun ularning mazmuni dars mavzusi va maqsadiga mos bo'lishi lozim. O'yinlar o'quvchilarning yosh, psixologik va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tanlanishi kerak. Shu bilan birga, o'yin jarayonida barcha o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash muhim ahamiyatga ega.

O'yin davomida o'qituvchi nazoratchi va yo'naltiruvchi rolini bajarib, o'quvchilarning mustaqil fikrlashiga imkon yaratadi. Dars yakunida esa o'yin natijalari tahlil qilinib, o'quvchilarning erishgan yutuqlari baholanadi. Bu jarayon o'quvchilarda o'z-o'zini baholash va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Innovatsion o'yinlarning bolalar aqliy rivojlanishiga ta'siri. Innovatsion o'yinlar asosida tashkil etilgan matematika darslari o'quvchilarning aqliy faolligini sezilarli darajada oshiradi. O'yin jarayonida bolalar tezkor fikrlash, muammoni tahlil qilish va samarali yechim topishga o'rganadi. Natijada, ularning mantiqiy tafakkuri, xotirasi va diqqatni jamlash qobiliyati rivojlanadi. Bundan tashqari, innovatsion o'yinlar o'quvchilarda matematika faniga bo'lgan ijobiy munosabatni shakllantirib, bilimlarni

Date: 27th December-2025

puxta va ongli egallashga xizmat qiladi. Bu esa ta'lim jarayonining umumiy samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Innovatsion o'yinlar orqali kognitiv jarayonlarni rivojlantirish. Matematika darslarida innovatsion o'yinlardan foydalanish o'quvchilarning asosiy kognitiv jarayonlari — diqqat, xotira, tafakkur va tasavvurini rivojlantirishga xizmat qiladi. O'yin jarayonida o'quvchi berilgan vazifani bajarishga diqqatini to'liq jamlaydi, qoidalarni eslab qoladi va harakatlar ketma-ketligini mantiqiy asosda amalga oshiradi. Bu esa qisqa muddatli va uzoq muddatli xotiraning faollashuviga olib keladi. Shuningdek, o'yinli vaziyatlar o'quvchilarning tafakkur tezligini oshirib, muammoni turli yo'llar bilan hal etishga undaydi. Masalan, bir masalani bir necha xil usulda yechishga qaratilgan o'yinlar bolalarda ijodiy fikrlash va moslashuvchanlik sifatlarini shakllantiradi.

Muammoli vaziyatlarga asoslangan o'yinlar va ularning samaradorligi. Muammoli vaziyatlarga asoslangan innovatsion o'yinlar matematika darslarida yuqori samaradorlikka ega. Bunday o'yinlarda o'quvchilarga aniq yechim yo'li ko'rsatilmaydi, balki muammoni mustaqil tahlil qilish va xulosa chiqarish talab etiladi. Natijada, o'quvchi faol izlanishga kirishadi va o'z bilimiga tayangan holda qaror qabul qiladi.

Bu turdagi o'yinlar bolalarda tanqidiy fikrlashni, sabab-oqibat bog'lanishlarini anglashni va o'z fikrini asoslab berish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ayniqsa, murakkab masalalarni soddalashtirib, o'yin shaklida taqdim etish o'quvchilarning qo'rquvini kamaytiradi va ularni faol qatnashishga undaydi.

Guruhli va jamoaviy o'yinlarning aqliy rivojlanishga ta'siri. Guruhli va jamoaviy innovatsion o'yinlar o'quvchilarning ijtimoiy va intellektual rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Bunday o'yinlar jarayonida bolalar o'zaro fikr almashadi, bahs yuritadi va umumiy qarorga kelishga harakat qiladi. Bu esa muloqot madaniyati va hamkorlik ko'nikmalarini shakllantirish bilan birga, mantiqiy tafakkurning rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Jamoaviy o'yinlarda o'quvchi nafaqat o'z bilimini namoyon etadi, balki boshqalarning fikrini tinglash va hurmat qilishni ham o'rganadi. Natijada, dars jarayonida sog'lom raqobat muhiti vujudga kelib, ta'lim samaradorligi oshadi.

Innovatsion o'yinlar orqali differensial ta'limni amalga oshirish. Innovatsion o'yinlar yordamida differensial ta'limni samarali tashkil etish mumkin. O'yin vazifalarini murakkablik darajasiga ko'ra tabaqalashtirish orqali o'quvchilarning individual imkoniyatlari hisobga olinadi. Kuchli o'quvchilar murakkabroq topshiriqlarni bajarish orqali bilimlarini chuqurlashtirsa, o'zlashtirishi qiyin o'quvchilar soddaroq o'yinlar orqali asosiy tushunchalarni mustahkamlaydi. Bu yondashuv har bir o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va dars jarayonida faol ishtirok etishga undaydi. Natijada, barcha o'quvchilar ta'lim jarayoniga jalb qilinib, umumiy natijalar yaxshilanadi.

Innovatsion o'yinlar natijalarini baholash va tahlil qilish. Innovatsion o'yinlardan foydalanishda o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini baholash muhim ahamiyatga ega. Baholash jarayonida an'anaviy nazorat usullari bilan bir qatorda, kuzatish, tahlil, o'z-o'zini baholash va jamoaviy muhokama metodlaridan foydalanish tavsiya

Date: 27th December-2025

etiladi. O'yin yakunida o'quvchilar bilan birgalikda erishilgan natijalarni muhokama qilish, xatolarni aniqlash va to'g'ri yechimlarni asoslash bolalarning reflektiv fikrlashini rivojlantiradi. Bu esa ularning aqliy rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, matematika darslarida innovatsion o'yinlarni tashkil etish bolalarning aqliy rivojlanishini ta'minlashda muhim pedagogik ahamiyatga ega. O'yin texnologiyalariga asoslangan ta'lim jarayoni o'quvchilarni darsning passiv tinglovchisidan faol ishtirokchisiga aylantirib, ularning bilim olishga bo'lgan qiziqishini sezilarli darajada oshiradi. Bu esa matematik tushunchalarni ongli, mustahkam va tizimli o'zlashtirishga xizmat qiladi.

Innovatsion o'yinlar orqali o'quvchilarda mantiqiy fikrlash, tahlil qilish, solishtirish, umumlashtirish va mustaqil xulosa chiqarish kabi aqliy faoliyat turlari rivojlanadi. O'yin jarayonida yuzaga keladigan muammoli vaziyatlar bolalarni izlanishga, turli yechimlarni sinab ko'rishga va eng maqbul qarorni tanlashga o'rgatadi. Natijada, o'quvchilarning intellektual salohiyati, tafakkur tezligi va diqqatni jamlash qobiliyati yanada mustahkamlanadi. Shuningdek, innovatsion o'yinlar jamoaviy va guruhli faoliyatni tashkil etish orqali o'quvchilarning muloqot madaniyati, hamkorlikda ishlash va o'z fikrini asoslab berish ko'nikmalarini shakllantiradi. Bu esa ularning nafaqat aqliy, balki ijtimoiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'yinlarning differensial ta'lim imkoniyatlari esa har bir o'quvchining individual qobiliyatlarini hisobga olib, dars jarayonida teng ishtirok etishini ta'minlaydi.

Umuman olganda, matematika darslarida innovatsion o'yinlarni tizimli, maqsadli va metodik jihatdan to'g'ri tashkil etish bolalarning aqliy rivojlanishini ta'minlash, matematika faniga bo'lgan ijobiy munosabatni shakllantirish va ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omili hisoblanadi. Shu bois, zamonaviy pedagogik faoliyatda innovatsion o'yin texnologiyalaridan keng va samarali foydalanish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullayeva M., Boshlang'ich ta'lim metodikasi, O'qituvchi, Toshkent, 2020, 180 bet.
2. Karimov I., Ta'limda innovatsion texnologiyalar, Fan va texnologiya, Toshkent, 2019, 156 bet.
3. Qodirova F., Matematika o'qitish metodikasi, O'zbekiston, Toshkent, 2021, 192 bet.
4. Suyunov R., Didaktik o'yinlar va ularning ta'lim jarayonidagi ahamiyati, Pedagogik ta'lim jurnali, 2022, 3-son, 45–49-betlar.
5. Jo'rayev B., Boshlang'ich sinflarda interfaol ta'lim metodlari, Ma'rifat, Toshkent, 2018, 168 bet.
6. Xudoyberdiyev O., Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asoslari, Fan, Toshkent, 2020, 140 bet.
7. To'xtayeva N., Boshlang'ich ta'limda o'yin texnologiyalaridan foydalanish, Ta'lim va tarbiya jurnali, 2021, 2-son, 32–36-betlar.

